

„FAASID“

EVELIN LAGLE

Tantsuteater Fine 5 lavastus Steve Reichi muusikale. Koreograafia: Tiina Ollesk ja René Nõmmik. Esitajad: Tiina Ollesk, Rain Saukas, Laura Kvelstein, Eneli Raud ja Dmitri Kruus. Valguskujundus: Margus Vaigur. Interaktiivsed lahendused: Shawn Pinchbeck. Valgusinstallatsioonid: Tiina Sarapu, kaastegev Hello Upan. Disain: Rain Saukas. Tehniline abi: Reio Aare. Dramaturg: Siret Paju. Stilist: Sigrid Leis. Ensemble Voces Musicales koosseisus: Risto Joost (kunstiline juht), Elar Kuiv (viul), Piret Sandberg (viul), Rain Vilu (vioola) ja Marius Järvi (tšello). Heli: Tanel Klesment. Korraldaja: Sõltumatu Tantsu Ühendus. Esietendus 6. XI 2008 Kumus.

How small a thought it takes to fill a whole life. (Kui väikest mõtet on vaja, et täita kogu elu.)

Ludwig Wittgenstein

Kui väikest fraasi on vaja, et luua üks muusikapala? Steve Reich, minimalistliku muusika üks teerajajaid ja silmapaistvamaid viljelejaid vajas vaid lühikest viiekõlalist motiivi, et komponeerida kõitev, mõnikümmend minutit kestev heliteos „Violin Phase“ („Viiuli faas“, 1967) viiulile ja lindile või neljale viiulile. Koreograafid Tiina Ollesk ja René Nõmmik ammutasid inspiratsiooni Steve Reichi loomingust ning vajasid vaid kahte muusikapala, „Violin Pha-

se“ ja „Triple Quartet“, et luua pisut üle tunni kestev tantsulavastus „Faasid“.

Etendus algab. Valgus joonistab põrandale kasti. Kõlab Reichi „Violin Phase'i“ teema. Põrandale tekib uus kast, eelmisest pisut eemale. Taas kõlab sama muusikaline motiiv. Sel korral on noodid pehmemad, kerges legato's ühte seotud.

Minimalism kui muusikavool tekkis 1960. aastate keskel Ameerika Ühendriikides vastureaktsioonina modernismi ebakõlalisele ja keerulisele helikeelele. Selle tähtsaimaks tunnuseks on algmaterjali lihtsus ja lakoonilisus. Teosed rajanevad lihtsatel lühikestel kujunditel, mis annavad piiritute võimalustega mängumaa. Teine minimalismi iseärasus on muusikalis-dramaturgilise arenduse puudumine. Seda asendab ühe kujundi või fraasi pidev hüpnootiseeriv kordamine. Siinjuures ei ole see monotoonselt mehaaniline, vaid süsteemselt varieeritud kordamine. Korduste süsteeme kasutatakse sageli teatud vabadusega: mängitakse ajastusega, materjali esitamise järjekorraga või fraasi struktuuri lõhkumisega, luues korrastatud juhuslikkuse. Materjali pidev kordamine loob hüpnootiseeriva, seesmiselt pingestatud atmosfääri.¹ (Garšnek 2004, lk 217)

René Nõmmiku ja Tiina Olleski tantsulavastuses oli kolm osa, neis kõigis

„Faasid”. Tantsuteater Fine 5 lavastus Steve Reichi muusikale („Violin Phase” ja „Triple Quartet”). Tiina Olleski ja René Nõmmiku koreograafia.
Rünno Lahesoo fotod

võis selgelt tajuda vähemalt üht minimalistliku kunsti tunnusjoont. Esimeses osas oli muusika ülesehituse aluseks nappide elementide kontrollitult juhuslik kordamine, koreograafias erinevate süsteemide koosseksisteerimine – ühises aegruumis oma individuaalse joone ajamine ja samaaegne paratamatu kokkupuutumine teiste liinidega. Etenduse teine osa kandis muusikaliselt ideed, millel rajanes esimese osa koreograafia. Steve Reichi „Violin Phase” tugineb lühikese fraasi kordamisele ja selle samaaegsel mitme-realisel taasesituse erinevatest faasinihetest tekkivate kooskõlade ja ebakõlade mängule. Koreograafilises ülesehituses kerkis esile tunnus, mis iseloomustas esimese osa muusikat – väline süsteem determineeris tantsija liikumise

ja tõi sel viisil kaasa elementide järjekorra etteaimamatuse. Esimeses ja teises osas oli visuaalne pilt liiga eklektiline ja info ülemääraselt täidetud, lõhkudes minimalistliku tunnetuse terviklikkust. Puudu jäi õhulisusest ja konkreetsusest. Sisu ja vorm jooksid kumbki oma rada mööda. Seda võib käsitleda ka kui omamoodi sihilikku nihet – sisu ja vorm ei haakunud. Kolmas osa oli nii ideeliselt kui ka esitusviisilt suurepärase minimalismi näide. See rajanes lihtsa algmaterjali süsteemaatilisel varieeritud kordamisel. Mõtte ja vormi kokkulangemine võimaldas publikul ideed tajuda. Puhastest konkreetsetest elementidest koosnevate koreograafiliste motiivide kordamisel loodud koreograafia ning muusika hüpnotiseerivalt kasvav pingestatus

haarasid oma rütmilisuse ja põhjalikkusega vaataja kaasa emotsionaalsesse ja energeetilisesse arengusse.

Süsteemide kooseksisteerimine

Mustades rõivastes meestantsija kõnnib lavaruumis. Vastavalt tema asukoha muutusele tekib heli. Kui ta kõnnib lava vasakus ääres, kostab ebamäärane tänavamüra, kõnnib üle mingi koha ruumi keskel, kostab vee sulin. Ruumi siseneb naistantsija. Algab mänglev suhtlemine kahe tantsija vahel. Kord liigutakse koos, (paljud tõsted, teineteisele toetumine, teineteiselt liikumisimpulsi saamine), siis minnakse taas eraldi (kõndimine ruumis, oma väikesed koreograafiafraasid, mis taas ühiseks liikumiseks suubuvad). Tantsijate ruumikasutus „loob“ interaktiivselt muusika. Teatud ruumipunktis tekib kindel heli. Tantsijad ei lase end muusikast häirida, nad „loovad“ seda spontaanselt, sest kogu nende tähelepanu keskendub teineteisele. Muusika saab „süsteemiks iseeneses“, mis võib konteksti sobida

või ka mitte. Ruumi siseneb veel üks paar. Suhtlemine saab uue mõõtme – neli viisi võivad kõlada nagu üks või tekitada karjuga dissoneeriva klasteri, kaunilt kokku kõlada või mänglevalt-tõrjuvalt tõukuda. Kaks paari tantsivad sünkroonis, siis leiab kumbki oma tee, kooslus laguneb neljaks erinevaks liikumisjadaks ning taas jõutakse ühilduvate liikumisteni, taas sujutakse ühisesse voolu.

Steve Reichi pala „Violin Phase“ aluseks olev fraas, mida üha uuesti ja uuesti korratakse, hakkab kordamisel mitmekihiliselt ja nihutatult kõlades looma kokkusobivaid ja sobimatuid kooskõlaid. Esmalt mängis viiuldaja linti lihtsa fraasi, mida kordas mõne minuti. Seejärel esitas ta fraasi uuesti, kuid alustas lindilt kõlava suhtes väikese nihkega, mõnevõrra varem, nii et tekkis omalaadne kaanon. Kohati langesid helid kokku, kohati tekkisid kaunid, kohati kriipivad kooskõlad. Neli üheaegselt kõlavat viisi mängisid sama mängu na-

gu neli tantsijat, laiemas tähenduses aga mängu, mida tegelikult mängib ühel ja samal ajal kogu meie ühiskond – iga-ühel meist on oma lugu, oma tee. Iga viis ajab oma rida; samas – olgu see kui tahes iseteadlik, sõltub see ometi teistest viisidest, sest jagatud aegruum on üks. Tundub, et meie kaasaja ühiskond liigub üha enam individualiseerimise suunas. Igaüks teeb oma asja, omal viisil, oma maailmas, kuid kokkupuude teiste maailmadega on paratamatu. Oma viisi järgimine on hea, niisamuti kui teatud paratamatu nihe, mis siis tekib. Nihe ümbritseva keskkonnaga on olemise üks aspekt. Isikupärane, oma süsteem, individuaalne maailm, mis kohati kenasti suure struktuuri rütmi järgib, kohati kauneid kooskõlasid loob, mõnikord aga valusalt teravaid heliühendusi esile kutsub, on olemiseks hädavajalik. Kui kõik oleks ühene, ei oleks lõpptulemusel midagi jagada, midagi piiritust kõiksusest eraldada. Just kerge kõrvale-

kalle, hädavajalik erinevus on see, mis annab hästi kõlava akordi, niisamuti ka intrigeeriva kokkusobimatuse. Teine aspekt, mida Reichi loo ranged süsteemid ei pakkunud, on koostöö. Et liigset teravust vältida, et kõrvale mitte haiget teha, on vaja püüda teiste viiside kulgemisega arvestada, sellest oma viisi arendamisele impulsse saada. Esimeses osas säilitasid tantsijad omaduse emotsioone ja liikumisimpulsse teineteisega suhestada, teineteisega jagada. Reichi motiivist sai aga sundmõte. Fraasi teistest viisidest sõltumatult rangelt korrates, kooskõla või ebakõlaga arvestamata oma süsteemis kulgedes tekkis vaikne, tasahilju üha painavam pinge, mis muusikalise vormina oli väga mõjuv. Ühiskonnas on inimeste kinnisideede sünnitatud, vaba loomulikku kulgemist eirav pinge destrukttiivne ja rusuv ning inimest nii enesest kui ka teistest üha kaugemale viiv.

Kontrollitud juhuslikkus

Kaks meestantsijat mängivad lõbusat mängu. Videokraanile projitseeruvad noolekesed, mis dikteerivad, kuhu ja millal astuda – vasaku jalaga samm ette, paremaga samm taha, vasakuga risti parema eest, vasakuga uuesti taha. Hasarti tekitav – keegi ei tea, kuhu järgmiseks tuleb liikuda, milline nool järgmisena süttib.

Esimese osa heliline taust oli interaktiivselt lahendatud. Ruumi teatud punkte valvas kaamera, mis registreeris tantsija sattumise nendesse kohtadesse. Arvutisüsteemi abil tekkis seepeale ettenähtud heli. Helikujundus oli näiliselt juhuslik – helide esilekutsumine oli tantsija võimuses, samas olid liikujad vaid arvutisüsteemi rakendajad, paika pandud masinavärgi käsilased. Teise osa liikumine tundus samuti etteaimamatu ning mingis mõttes ehk oligi seda, ometi oli see etteaimamatus tegelikult arvutisüsteemi range kontrolli all. Samasugune peenelt varjatud kontroll toimib ka inimeste argises elus. Meie tahtevabadus, enese sõltumatu otsustus on vaid ilus pealispind, mille all on ühiskonna kavalad süsteemid, mis samuti kui arvutisüsteem liikumist või muusikat genereerib, meie tahtmisi sünnitab. Ja mis siis teha? Ega olegi vist midagi teha. Kui lõhume süsteemi, võtame enesele ka vabaduse seda rakendada. Jääb alles vaid teadlikkus, oskus oma olukorda, oma piire tajuda ning sellest lähtudes piisavalt eneses olla ja endaks olemist hinnata, niisamuti kui mehed teises osas nautisid lõbusat juhuslikkuse mängu või tantsijad esimeses osas said rõõmu tunda võimalusest etteantud helisid ritta seada.

Lihtsa kordusstruktuuri hüpnootiseeriv pingestatus

Kolm mustas ülikonnas nais- ja kaks meestantsijat sooritavad lihtsatest konkreetsetest elementidest koosnevat koreograafilist

motiivi. Visuaalne pilt on korrapärane. Liigutused on täpsed ja minimalistlikud, ilma ülemääraste lisadetailideta. Mängitakse koreograafilise „sümfonismi“ võtetega. Tantsijad esitavad sama motiivi erinevates suundades, erinevates koosseisudes, erineva ajastusega. Liiguvad kaks tantsijat, nendega liitub kolmas, neljas hakkab tegema sama liikumist, kuid hoopis teises suunas, poole fraasi pealt liitub temaga viies, alustades fraasi hoopis algusest – lihtsad sammud, pööre, mahaminek. Tantsijad on mõjuvalt konkreetset, nende liigutused on hästi sünkroonis ja puhtad. Liikujad on minetanud igasuguse isikupära. Tähtis on süsteem ja tantsija kui süsteemi üks osa. Ühises olemise rütmis, puhtas selges liikumises kasvab energia, kasvab magus pinge, lihtsuse, ühtsuse, pidevuse pinge.

Kolmandas osas kõlas Steve Reichi teos „Triple Quartet“. Pala oli väga hästi ja mõjuvalt esitatud. Võiks öelda, et „Faasid“ oli lausa kontsertetendus, sest muusikal oli idee väljendumisel sama tähtis osa kui tantsul. Liikumine ja muusika olid üks tervik ning lasksid üheskoos vaatajal aduda minimalistlikus kunstis peituvat energeetilist jõudu. Kolmas osa viis meid kordusmehhanismi.

Tantsijate liikumist iseloomustas struktuursus, süsteemsus, konkreet-sus..., minimalismi idee, mis siinjuures kandis mõtet suurepäraselt edasi. Lihtsa motiivi kordamine, järjepideva energiarütmi tekitamine, hoidis alal intensiivsust ja lõi magusa pinge.

Kõikelubavuse ja stiihilisuse keskel on struktuursusel, selgepiirilisel ja lihtsusel suur mõjuvõim, igatsus millegi kindla järele...

Viide:

¹Igor Garšnek. Öhtumaade muusikalugu III. XX sajand. Tallinn: Avita, 2004, lk 217.